

LOKAL AKEVITT

Thams på flaske

– Smak på ordet. «Thams».

Det klinger kjent, gjør det ikke? Ett eller annet med industrihistorie? Ferdighus? Gruvedrift?

En verdensborger? Jernbane? Museum?

Akevitt også, sier du? Vi nikker bekreftende.

Akevitt også.

TEKST: SJUR HARBY | FOTO: ANDREAS FLYBORG

Den norske akevittens historie rommer mange fortellinger, og den 10. juli i år kom det enda én til. Thams-akevitten ble lansert. I Orkdal. Det vil si, det er ikke sant. Ikke helt. Det skjedde på kommunegrensen mellom Orkdal og Meldal i Sør-Trøndelag. To ordførere, Are Hilstad og Oddbjørn Bang, sto faddere for nykomlingen. Med hvert sitt glass sverget de på at den heretter skulle være standarddrikk ved offisielle anledninger i de to kommunene. De skålte, myste mot fotografen og hevet glassene på nytt. Den smakte fortreffelig. Ingen tvil om det. En eim av perikum, er det ikke? Jo, visst. Lokal perikum som trives så godt på tørre flekker ved gruveinngangene på Løkken Verk. Planten som har blader rike på eterisk olje, og blomsterknoppene farger fingrene rødfiolette, om du knuser dem mellom fingrene.

To menn på en perrong

Men altså, det var den 10. juli i år det skjedde. Kl. 13:00 for å være presis. De to initiativtakerne Øystein Kvåle og Håvard Stiklestad hadde tatt på seg 17. mai-antrekket. På Løkken Verk, Thamshavnbanens endestasjon, var det feststemning. På perrongen var det satt frem et bord med duk, og på dette sto det lille eikefatet med de første gylne dråper og noen flasker med det samme. Dessuten fingermat og epleaft til oss som kom med bil. På sporet sto konge-

vognen fra 1908. En staselig farkost som en gang varslet at fremtiden var kommet til Orkdalen. En fint restaurert motorvogn med to salonger, kostbart innredet med mørkt treverk og dype skinnseter. – Hvor langt skal vi? – Svorkmo, svares det. Stedet, der elven Svorka renner ut i Orkla. Ikke lange stubben, men utfordrende nok for dem som en gang skulle legge skinne-gang her. Vi er på sporet av et industri-ventyr som ikke er mer. Men en gang var Thamshavnbanen travel med helt annen last enn dagens fat med akevitt.

Thamshavnbanen

Den ble bygd for å frakte malm fra gruvene på Løkken Verk ned Orkdalen til Orkanger ved Trondheimsfjorden. Den ordinære driften startet med Kong Haakons offisielle åpning 10. juli 1908. Til å begynne med strakk den seg ikke lenger enn til Svorkmo, men allerede i 1910 ble den forlenget frem til Løkken Verk. Banen var da 25 kilometer lang. Persontrafikken ble nedlagt i 1963, mens malmtransporten varte til 1974. Men da var det også slutt. Først i 1983 ble den gjenåpnet som museumsbane, og i 2013 ble den fredet av Riksantikvaren. Thamshavnbanen er den eneste jernbanen i Norden som er bygget med 1 000 mm sporvidde, og den har alltid vært en vekselstrømbane. Banens stigning er på 44 promille, og det gjør den til landets nest bratteste. Er det mer pent å si? Vel, det er også her du finner én av verdens eldste, fungerende glødelamper. Den ser du i kongevognen, og den ble skrudd i da vognen var ny i 1908. Bare én lyspære i Amerika er eldre.

På grensen

Vi stoppet på kommunegrensen mellom Orkdal og Meldal. Hele forsamlingen av inviterte gjester gikk ned stigtrinnene, stilte seg opp i ring og ble tilskuere til at akevittfatet varsomt fant sin plass midt i metersporet. Ordførerne stilte seg opp, Kvåle og Stikle-

”
Med hvert
sitt glass
sverget de på
at den heretter
skulle være
standarddrikk
ved offisielle
anledninger i de
to kommunene.

stad tappet opp de første glassene. Forventningsfullt ble det smakt. Først forsiktig nipping, fulgt av litt smatting. Så en litt mer beleven slurk. – Mmmm, bra saker, dette her. Så ble det gratulert og nikket. – Dette tegner godt. En destinasjonsakevitt, understreker Kvåle. Med det mener han at dette skal være en akevitt som skal nytes og assosieres med Orkdal. Og med Christian Thams. De forsøkte seg først med at dette skulle være en linjeakevitt, en jernbanelinjeakevitt, men betegnelsen var allerede opptatt. Så ble det destinasjonsakevitt i stedet. Et produkt som ikke bare skal sette Orkdal på kartet, men som også kan blåse liv i Thams-historien. Industrigründeren Christian Thams som ble kjent for sine ferdighus i dragestil og sveitserstil og som drev det stort i både trelast og gruvedrift. En mann som selv i europeisk målestokk ble regnet som en størrelse i samtiden. I dag er det Bårdshaug herregård som, ved siden av Thamshavnbanen, er det synligste sporet etter ham. Herregården er blitt hotell, men selskapsrommene i første etasje og badet i kjelleren er bevart, slik de ble innredet i årene rundt 1900.

Til vilt

– Dette er jo en allrounder, sier Stiklestad. – Men vi har jo hatt både vilt og laks i tankene når vi smaksatte den. Eksport av laks var også en del av virksomheten til Christian Thams.

Det er det Norske Brenneri i Grimstad som står bak produksjonen av Thams-akevitten. I første omgang er det tappet opp 3 499 nummererte flasker som fra september er å finne i Vinmonopolets hyller. ■

HVEM VAR CHRISTIAN THAMS?

FOTO: NORSK FOLKEMUSEUM/WIKIMEDIA

Christian Thams ble født i Trondheim i 1867 og er her hjemme kanskje best kjent for ferdighusproduksjonen ved familiebedriften Strandheim Brug på Orkanger. Herfra ble det tegnet og prefabrikert store trebygninger, slik som hoteller, sykehus, skoler og privat-villaer i dragestil/sveitserstil. Bygningene ble pakket som lemmer i kasser og skipet ut fra Orkanger for oppføring andre steder i Norge og utenlands – så langt borte som Afrika og Amerika. Thams var selv utdannet arkitekt fra Teknikum Winterthur i Zürich og etablerte egne arkitektkontorer i Nice og Paris, før han

vendte hjem til Norge og overtok ansvaret for familiebedriften M. Thams & Co i Trondheim.

Ved siden av Strandheim Brug var han involvert i gruvevirksomheten Orkla Grube Aksjebolag på Løkken Verk i Meldal og Thams Laxeforretning, som eksporterte fersk laks. Chr. Salvesen & Chr. Thams Communications Aktieselskab var et annet selskap som sto bak byggingen av Thamshavnbanen.

Christian Thams var også, som én av få nordmenn, involvert i entreprenørvirksomhet i Afrika. Han døde i sitt hjem utenfor Paris i mai 1948. Fremdeles kan du besøke Bårdshaug i Orkanger, der han bodde i perioder og som i dag drives som hotell.

◀ **KONGELIG SERVERING:** *Gründerne Øystein Kvåle og Håvard Stiklestad hadde dekket fint opp til lanseringen av Thams-akevitten i juli. Ordførerne fra Orkdal og Meldal, Oddbjørn Bang og Are Hilstad skålte på kommunegrensen og sverget troskap til akevitten.*

Visste du at:

- Hotell Union i Øye ble prefabrikert av M. Thams & Co på Strandheim Brug, Orkanger?
- Christian Thams ble engasjert som arkitekt for den norske avdelingen på verdensutstillingen i Paris i 1889?
- Én av bygningene herfra senere ble kjøpt av Eiffeltårnets selskap til bruk som kontor?
- Ferdighus fra Orkanger ble eksportert til så fjerne strøk som India, Sør-Amerika og Afrika?
- Hovedbygningen på Bårdshaug i Orkanger er tegnet av Christian Thams selv?
- Det tok treskjærerne to år å ferdigstille spisestuen der.
- 800 mennesker hadde sitt levebrød hos Thams, da firmaet var på høyden.

PERIKUM – MOT VONDT I MAGEN

«Å ta seg en perikum», var tidligere mange steder ensbetydende med en dram mot magesmerter, skriver botanikeren Ove Arbo Høeg i boken *Planter og tradisjon* (1976). Stort sett var det blomsterknoppene eller den øvre delen av planten som ble brukt. «Pirkum og fransk brennevin mot kolikk hos mennesker», heter det fra Bærum utenfor Oslo. Knoppene ble plukket om våren og tørket i solen. En flaske ble halvfyllt med tørkede knopper og fylt med brennevin, som snart ble mørkt fiolett. En liten dram av dette virket merkelig fort smertestillende mot magesmerter, men noen nytelse å ta det, var det ikke – bittert og stramt, opplyses det fra Mandal.

Universalmiddel

En «perikomer» eller «perikombrennevin» kunne hjelpe mot så mangt og ble mange steder regnet som et universalmiddel mot skrantende helse. I Kinsarvik, Hordaland, ble det sagt at «Perikum på brennevin var lyv for all invertes verk». I Sogndal, Sogn og Fjordane, heter det i en opplysning at «dei hadde knuppene i brennevin og drakk dette når dei var usle». I Trysil ble det dessuten anbefalt mot lungebetennelse, i Elverum mot forkjølelse og i Roan, Sør-Trøndelag, ble det anbefalt som botemiddel for sengevætere. Den ble også mye brukt for husdyr med magetrøbbel.

Te, øl og farge

Også som te hjalp perikum. På Tjøme i Vestfold ble det sagt at det hjalp mot astma; på Forsand i Rogaland gikk te av perikum for å være vanndrivende. Tørkede blomster kunne også bli lagt på sår, men ble også kokt til salve. Fra Rauland i Telemark finnes det en opplysning om at «Perkomblome eller groblome koka dei i søt rjome og bruka på sår». Men ikke all bruk var medisinsk begrunnet. «Den gjev ølet ein god smak og fin brunfarge», sa de i Seljord, Telemark. Som fargeplante ga perikum ullgarnet en beige eller gråbrun farge, og i Hurdal, Akershus, ble den også anbefalt som hårvaskemiddel.